BVS

Digitally signed by BVS
DN: cn=BVS gn=BVS c=Romania l=RO
o=Biblioteca Virtuală de Sociologie
ou=Institutul de Cercetare a Calității Vieții
e=contact@bibliotecadesociologie.ro
Reason: Digitized by BVS
Location: www.bibliotecadesociologie.ro
Date: 2021-03-03 10:25+02:00

ION CLOPOȚEL LA 90 DE ANI

Stimate tovarășe Ion Clopoțel, în 1982 ați primit premiul special al Uniunii Scriitorilor pentru întreaga dv. activitate.

Revista „Viitorul social" își propune să publice o convorbire cu dv. și pentru aceasta vă rugăm, în primul rînd, să rememorați pentru cititorii noștri aspectele cele mai semnificative din viața dv.

— Sînt încîntat de a vorbi și despre viața mea și despre începuturile activității mele publicistice și sociografice. Sînt născut în Poiana Mărului, lîngă Brașov; am 90 de ani. Condițiile de viață ale familiei m-au făcut să mă ajut aproape singur. În liceul „Andrei Șaguna" din Brașov mi s-au acordat ajutoare de către profesorii mei, învățam destul de bine, și mai ales, am primit bursa „Cristurian" timp de patru ani, care mi-a asigurat existența și posibilitatea de a termina acest liceu, de a mă dezvolta din punct de vedere intelectual.

Profesorul Alexandru Bogdan, fratele doamnei Catinca Iorga, mi-a atras atenția asupra Vălenilor de Munte și m-a întrebat dacă sînt dispus să răspîndesc între colegi și în societatea din Brașov scrierile lui Iorga. M-am angajat foarte de tînăr la această muncă extrem de plăcută și cred că legăturile pe care le-am avut cu Alexandru Bogdan m-au determinat să mă consacru publicisticii. Din Văleni am trimis o serie de cronici fie la „Gazeta Transilvaniei" din Brașov, fie la „Românul" din Arad despre cursurile de acolo, uimit că în presa din Transilvania nu se ia notă despre cuvîntările și cursurile selecte de la Vălenii de Munte.

De la Vălenii de Munte am scris lui V. Goldiș că ziarul „Românul" din Arad suferă de o serie de insuficiențe, că limbajul e cu prea multe străinisme, că limbajul ardelean, mai mult etimologic decît fonetic, nu este apreciat și că ar trebui să i se dea o înfățișare mai plăcută și într-o limbă literară mai accesibilă. Răspunsul lui Goldiș a fost că m-a invitat redactor intern la Arad, tocmai ca să dau o corectură mai modernă manuscriselor care vin în redacție. Am acceptat, în 1912, să intru în redacție și în adevăr munca grea de ucenicie a fost citirea manuscriselor și să le fac corectura pentru a intra la tipar. Terminasem liceul aveam numai bacalaureatul, totuși. M-am înscris din Arad la Universitatea din Budapesta pentru Litere și Filosofie pentru că aveam asigurată existența aici și mă puteam duce din cînd în cînd la Universitate pentru examene.

Liceul „Andrei Șaguna" a fost unul din liceele de renume pentru învățămîntul de cultură ardeleană. Ce colegi și profesori ați avut și care s-au remarcat mai apoi în mod deosebit ca personalități?

— Despre absolvenții din liceu răspîndiți în diverse domenii nu mi-au rămas amintiri deosebite. Dar am amintiri despre personalitățile acestui liceu. Aproape că nu este intelectual de seamă din viața publică transilvăneană care să nu fi trecut pe aici. Am avut profesori de o deosebită distincție și cultură. Printre ei remarc, în primul rînd, chiar pe directorul liceului Virgil Oniț, autor de cărți și colaborator al ziarului „Românul" din Arad. Tot la Arad a apărut o carte a lui, pe baza unui manuscris copiat de mine. Este vorba de o carte despre începuturile scrisului românesc.

Altă personalitate de seamă a fost Iosif Blaga care m-a îndrumat încă din anul I. Ca diriginte de clasă, ne-a îndemnat să strîngem bani pentru excursii. Astfel, cînd am ajuns în anul VII am făcut o excursie la Roma împreună cu el, ca și multe excursii în țară, ca de pildă, la Sinaia, peste Bucegi și am fost foarte încîntat de cursurile lui la nivel universitar. Astfel, el a scris celebra carte *Teoria dramei*, extrem de interesantă și cu valoare eternă. Profesorul Alexandru Bogdan, de literatură română și germană, colaborator al ziarului „Românul", m-a îndemnat să merg la cursurile de la Vălenii de Munte și chiar mi-a acordat în fiecare an, un fel de beneficiu pentru publicațiile răspîndite în Brașov, cărțile lui Iorga, de pildă.

Unul dintre profesorii de seamă a fost Axente Banciu, profesor de limba română și maghiară, publicist de seamă, un mentor în probleme de ortografie. A lăsat și cărți și cursuri

foarte frumoase despre ortografia corectă românească. De la el am învățat multe principii asupra vocabularului și limbii românești.

Printre personalitățile acestui liceu trebuie să amintesc de profesorul Ion Petrovici, de limba latină, cu multe merite în ceea ce privește îmbunătățirea condițiilor materiale ale elevilor. El a fost primul director al internatului liceului „Andrei Șaguna", internat numit „Cristurian".

După bacalaureat am fost chemat — așa cum am mai spus — la Arad, în publicistică. Aici am fost surprins de o inițiativă a unor cercuri progresiste maghiare, de interesul ce-l aveau pentru problema pur monografică. Într-o bună zi ne-am pomenit că unul dintre membrii cei mai iluștrii ai acestei mișcări progresiste maghiare, pe nume Braun Robert, scrie o monografie a unui sat de lîngă Arad.

Referitor la monografia lui Robert Braun Cicir (județul Arad. Monografia unui sat românesc (1906) Dimitrie Gusti precizează că este cea dintîi lucrare scrisă într-o limbă străină asupra unui sat românesc. De asemenea, că tot Robert Braun a făcut un studiu sociologic comparativ între un orășel din Banat (Lipova) și altul din Italia (Sansepolero) în (1907).

— Era o apariție excepțională acest interes deosebit pe care îl acordau problemelor românești cercurile progresiste grupate în jurul Societății de sociologie a lui Jászi Oszkár. Jászi Oszkár a și înțeles că nu poate scrie articole politice în ziarul „Vilag" (Lumea) din Budapesta fără concursul cercurilor românești. Știa prea bine ce înseamnă, ce pondere politică are Vasile Goldiș și a gravitat cu toată mișcarea lui la Arad, cu acel partid al lui Progresist-cetățenesc să întemeieze chiar aici, un ziar „Arádi Hirláp". El a stăruit pe lîngă Goldiș să fie colaboratorul principal la acest ziar. Goldiș a înțeles că trebuie revizuită tactica greșită a unor conducători care imprimaseră un fel de conduită pasivă în timpul războiului și i se părea oferta lui Jászi ca un prilej binevenit de a scrie chiar în limba maghiară despre problema naționalităților. Vasile Goldiș a tipărit în „Arádi Hirláp" în anii 1917—1918 celebrele sale articole, uimitoare prin vigoarea și caracterul lor științific și ar merita ca aceste articole, pe care eu le-am reprodus și le-am expediat „Institutului Nicolae Iorga" în original, să apară în traducere avînd în vedere greutatea excepțională pe care o prezintă pentru problema națională pe plan nu numai strict autohton, ci și internațional.

V. Goldiș s-a ridicat foarte sus în concepțiile sale politice încît adesea pleda în ziarul „Românul" pentru o astfel de tendință răspîndită a politicii românești ca să fie în consens cu gîndirea universală democratică. Erau articole în care Goldiș afirma că noi românii din Ardeal și Banat sîntem încîntați să dăm concurs mișcării internaționale de democratizare pentru că ea coincide cu vederile noastre autohtone.

Niciodată problema românească nu a fost văzută de la o înălțime și de pe o culme științifică mai bine decît de V. Goldiș, chiar în perioada crîncenă a războiului, cînd sute de mii de soldați români mureau, își vărsau sîngele pentru scopuri străine. Acest universalism al lui Goldiș m-a frapat deosebit și cînd, în 12 martie, 1916, ziarul „Românul" a fost suprimat de către guvernul maghiar, ca să nu-i stînjenească activitatea de uzurpare a drepturilor românești. Goldiș s-a ridicat atît de sus în ceea ce privește dezbaterea problemei naționale încît a spus că e necesar să păstrăm legături cu aceste curente progresiste cu care să se colaboreze toată vremea. A fost o coincidență de atitudine între ziarul „Arádi Hirláp" și Goldiș în această perioadă (1910—1918) pe care am putea-o numi într-un fel „zilele lui Goldiș", pentru că nimenea dintre conducătorii români nu s-a ridicat la culmile ideologice ale acestuia. Atît de puternică a fost această ofensivă în limba maghiară încît Comitetul Național l-a considerat ca un purtător de cuvînt, iar în 8 nov. 1918 i-a încredințat din nou direcția ziarului „Românul", unde el a dus campania pînă la convocarea Marii Adunări Naționale de la 1 dec. 1918.

Ați participat la această istorică Adunare?

— Ca redactor șef, fiindcă eu eram acuma în această calitate, după ce am ieșit din închisoarea din Seghedin unde mă aruncase Tisza, unde am stat aproape doi ani, împreună cu Brănișteanu și cu dr. Dumitru Manu și alți luptători și Goldiș m-a așezat ca al patrulea șef redactor la ziarul „Românul" prin faptul că eu aveam și experiența omului care a fost martir prin închisori ca și prin cultura pe care o agonisisem prin cursurile pe care le urmasem la Universitățile din Budapesta și Viena. La Alba Iulia, la Marea Adunare, eu am fost șeful biroului de presă. Fiind inițiat în cursul mișcării revoluționare ambele tabere, națională și socialistă, au fost de acord să am această misiune de reprezentant al presei la Alba Iulia, în mîinile mele fiind toate documentele zilei. Fluieraș și Jumanca îmi ofereau materiale pe care eu deja le aveam. Eram un ziarist cu un rol hotărîtor și în conceperea structurii rezoluției de la această Mare Adunare.

După plecarea lui Goldiș ca ministru la București, ziarul mi-a rămas mie în răspundere directă. Aici mi-am publicat cele două mari articole intitulate *Problemele sociale*, articole pe care le scrisesem încă pe cînd eram profesor la Caransebeș și manuscrisul rămăsese nepublicat

și a apărut în ziarul „Românul" în 1919. Astfel pentru prima oară a apărut un studiu cu texte din literatura marxistă în presa noastră ardeleană. În Arad s-au ivit mari ciocniri și fricțiuni între români și adversarii politici, încît fiind ocupați de niște unități militare am fost nevoiți să fugim la Brașov, chemați de Mihai Popovici și Vaida, care erau proprietari la „Gazeta Transilvaniei". Așa am ajuns eu șef redactor la „Gazeta Transilvaniei" care mi-era mie foarte prielnic, fiind prin naștere din aceeași regiune. În această perioadă, un trimis al ziarelor „Adevărul" și „Dimineața" a venit la Brașov: Brănișteanu, în calitate de director al ziarului „Dimineața", mi-a oferit starea de redactor pentru Ardeal și Banat, îndemnîndu-mă să mă duc la Cluj, ca centru mai potrivit pentru activități în această direcție. Așa am ajuns eu să fiu redactor pentru Transilvania la cele două mari ziare din București, unde am colaborat douăzeci de ani, începînd din 1919 pînă la suprimarea ziarului de către guvernul Goga.

Am trecut la Cluj în 1921. Ziarul „Patria" nu mai apărea și atunci s-a întîmplat că un grup de ziariști șomeri de la „Patria", avînd cu marele succes cu „Societatea de mîine" în 1924, să mă îndemne să fac demersuri pe lîngă Mihai Popovici, Vaida și Maniu să iau cu direcția ziarului dispărut. Atunci se ivise rezistență din partea lui Maniu, pentru vederile mele socialiste, în angajarea mea. Pînă la urmă am ajuns la un fel de tranzacție; pentru partea politică să se numească un comitet special politic, iar mie să mi se lase în mînă ziarul cu redacția ca să pot să dispun de acest ziar sub toate aspectele. Am făcut din „Patria" un ziar de informație, pentru ca să aibă răspîndire și mijloace de existență. Partidul era lipsit de mijloace, Maniu insista să apărem cît se poate de repede, eu am pus condiție, am făcut opinie separată și am spus că nu pot apărea atîta vreme cît nu sînt asigurate condițiile materiale. Nu mă pot angaja la un ziar care să dispară mîine-poimîine. Ziarul „Patria" a avut o difuzare excepțională, uneori ajungînd la un tiraj de 30 000 de foi, așa de mare încît aproape nu era cititor în Cluj care să nu aibă „Patria" zilnic. Acesta era un tiraj nemaiîntîlnit în presa transilvană, cu tiraje foarte mici, foarte reduse iar mijloacele tipografice foarte primitive.

Soția mea, a izbucnit în plîns cînd ne-am mutat la Brașov și a văzut tipografia „Gazetei Transilvaniei". Ziarul tipărit, era învîrtit de un singur om cu mîna, Spuderca, cel care era capabil să tragă circa 500—600 de foi pe zi. În acest timp am reușit să ridic tirajul la cîteva mii de exemplare. În „Gazeta Transilvaniei", am publicat o serie de studii care apoi au fost trase în broșura *Criza democrației în România*.

Miron Constantinescu le-a acordat acestor studii, apărute în „Gazeta Transilvaniei", mai multă semnificație decît lucrărilor de mare tiraj, apărute în multe exemplare. Acesta ar fi un aspect pur gazetăresc, pe dvs. vă interesează îndeosebi mișcarea monografică și sociologică.

La Cluj am rămas pînă în 1934. După aceea, am venit la București în redacția ziarelor „Adevărul" și „Dimineața", care erau foarte bucuroase să le fiu la îndemînă. Știu că lucram nopțile, uneori comentam evenimentele din Transilvania chiar în 4—5 articole și stăteam pînă tîrziu noaptea în redacție și cu aceste articole am făcut o atmosferă foarte puternică problemelor Transilvaniei, puțin cunoscute. Era o complexitate de stări în această provincie care meritau a fi tratate cu multă prudență și cu multă știință, pentru că greșelile care s-ar fi comis ar fi fost dăunătoare mersului progresist al societății române.

Dar cu revista „Societatea de mîine" pe care o scoteați la Cluj ce s-a întîmplat?

— „Societatea de mîine" am mutat-o la București cu tiraj redus. Nu mai aveam mediu cumsecade, dar ea avea coronamente puternice, chiar după pierderea Ardealului sub Horthy, așa că a rezistat, cu greutate și cu datorie. Am scos cîteva numere și în 1944, la Brașov, însă, fiind redactor șef la noul ziar socialist „Poporul" din Brașov, nu am mai fost în stare să am grijile unei reviste așa de complexe cum era „Societatea de mîine".

Dacă vreți să continuați relatarea firului vieții dv. după 1944.

După 1944, eu m-am bucurat de un mare prestigiu ca publicist și m-a legat o prietenie foarte strînsă cu Lothar Rădăceanu, care m-a invitat să-i scriu cronica externă în „Lumea nouă" condusă de el. Lothar Rădăceanu m-a rugat ca în afară de această cronică să comentez și anumite evenimente, mai ales de ordin revoluționar transilvan. Așa că au apărut în „Lumea nouă" articole de fond scrise de mine cu diverse ocazii politice și în perioada aceasta am continuat să-mi scriu o serie de cărți, unele din ele care nici pînă azi nu au apărut. De exemplu, *Epopeea românilor pentru reîntregire*, o carte de vreo 700 de pagini, care stă de vreo zece ani la „Scrisul românesc" din Craiova și alte cîteva lucrări importante.

L. Rădăceanu, care a văzut în mine un intelectual pregătit, cînd a fost ministru mi-a dat cea mai înaltă funcție, director la Casa I.O.V.R. Rădăceanu a fost cel care împotriva concurenței extraordinare, pentru că erau generali și ofițeri, mi-a încredințat mie direcția. M-a numit o vreme și inspector general școlar pentru școlile de ucenici, pe urmă director la minister. Ulterior la recomandarea Dr. Petru Groza am fost numit director la B.C.U. Am rămas în această funcție pînă la pensionare, în 1961.

Ştim că aţi fost distins cu înalte ordine şi medalii.

— Consiliul de Stat mi-a acordat prin decrete unice înalte distincţii : ordinele „Steaua R.S. România", cl. I, „Meritul cultural", cl. I, „Tudor Vladimirescu" ş.a.

Ce loc au ocupat cercetările sociografice în viaţa dv.?

— Am înţeles să mă consacru pentru problema vitală a vieţii mele, problema sociografică, fără să am pretenţia că eu sînt şi un sociolog, care să tragă toate consecinţele din experienţele mele de pe teren. Însă, pînă azi rămîne pentru mine o problemă vitală problema cunoaşterii reale a stărilor sociale ale poporului. Cred că nici nu este posibil pentru un sociolog şi un publicist să cunoască cu adevărat stările sociale ale poporului dacă nu merge pe teren şi nu urmăreşte cursul realităţilor în plină schimbare. Viaţa poporului este un fluviu care curge necontenit, nu există stagnare. Şi acest fluviu trebuie să fie reflectat şi în politica vremii, ca şi în cărţile de ştiinţă, pentru ca să avem nişte relatări oneste şi cinstite despre viaţa poporului nostru. Altfel, nici nu-l putem servi, nu avem soluţii adevărate, sinteze conducătoare, fără aceste foarte utile consacrări ale cunoaşterii realităţilor sociale.

Îndemnul pentru aceste studii sociografice mi-a venit, cum vă spuneam, chiar de la cercetătorii Societăţii de sociologie maghiară a lui Iászi, cum erau Braun Robert şi Arádi Victor.

În „Lexicon zur Soziologie" (Westdentscher Verlag, Opladen, 1973) se specifică două înţelesuri pentru termenul de sociografie : 1. direcţie de studiu iniţiată de olandezul R. Steimnetz (1913), care, asemenea etnologiei, descrie ansamblul structurii sociale dintr-o zonă şi 2. în accepţiunea lui R. Hoberle, „sociografia" are înţelesul de cercetare concretă a tipurilor de relaţii la diferite grupuri de populaţie. Într-un alt sens, după „Wörterbuch der Marxistisch-Leninistischen Soziologie" (Dietz Verlag, Berlin, 1969), „sociografia" ar studia influenţele caracteristicilor geografice şi geologice dintr-un teritoriu asupra vieţii sociale, fiind un fel de „geografie socială". Dv. ce înţeles aţi dat „sociografiei"?

— Culegerea de date direct pe teren, ca şi comentariile însoţitoare erau o muncă denumită de noi doar *sociografie*, zugrăvire de stări, frescă socială cît mai autentică. Sociografia împlineşte doar o funcţie primară de observaţie, înregistrare, descriere, deci, caracterul său este empiric, de anticameră a ştiinţei sociologice. Activitatea sociologică este prin excelenţă experimentală, clasifică, construieşte sinteze cît mai complete, cu judecăţi de valoare. Ea nu se limitează la observaţii şi înregistrări, ci se desfăşoară în abstractizări, în comentariile fenomenelor, în formulări generalizate ale legilor de dezvoltare ale societăţilor.

Toată munca de anticipare, de îngrămădire prealabilă a materialului smuls prin anchete, direct pe teren pe care urmează a-l cerne, a-l ordona şi cuprinde în încheieri speciale este de resortul sociografiei. Faptele observate sînt supuse apoi unei rînduiri, unei examinări şi caracterizări ce depăşeşte scopurile sociografice şi au caracterul de sociologie teoretică, doctrinară, ştiinţifică.

Ce scop aveau cercetările dv. sociografice?

— Am plecat la drum cu un scop deliberat, cu un plan minuţios elaborat de a cunoaşte temeinic ţara, ţara cea mare a mulţimilor pe atunci oropsite şi exploatate, dînd toată atenţia cuvenită proletariatului agricol, tot mai înmulţit, celui forestier şi minier. Am transformat revista „Societatea de mîine" în for autorizat de dezbatere a materialelor informatice şi sociografice în temeiul datelor culese la faţa locului. Personal, am întreprins investigaţii în şase plăşi, iar încheierile de sinteză au fost cuprinse în lucrările principale : *Sociografie românească. Ancheta plăşilor : Marginea, Almăj, Vaşcău şi Beiuş* (1928), *Satele răzleţe ale României, Cum trăiesc 40 000 de moţi* (1939), care au avut răsunet în opinia şi critica vremii, în seminarul sociologic şi Institutul Social al prof. Dimitrie Gusti.

La Cluj, activitatea dv. de cercetare sociografică a avut un caracter organizat?

— Da, am avut un fel de institut de studii pe lîngă „Societatea de mîine" din Cluj la care au participat o serie întreagă de publicişti cu direcţie progresistă, printre ei germani şi maghiari, iar dintre români am avut o serie întreagă de publicişti de seamă, chiar Iuliu Moldovan doctorul a fost printre ei. Această mişcare a fost torpilată de elementele de dreapta, fasciste. Şi ea a amuţit pentru că nu aveam nici mijloacele materiale, nici publicişti care să o susţină.

Mai fericit am fost în perioada de după Arad, cînd eu m-am consacrat cunoaşterii problemelor munţilor Apuseni. A fost o mişcare de mare anvergură, larg susţinută şi îmbrăţişată. Am fost chiar surprins de rezultatele mişcării mele sociografice — aşa i-am spus — nu sociologice, pentru că nu am îndrăznit să formulez nişte legi cu adevărat sociologice, decît într-un singur studiu.

Am un studiu despre căminul şcolar, cu o problemă pusă de mine la o şedinţă publică, prezidată de Iuliu Haţegan şi Bogdan-Duică, la Cluj, în care îmi permisesem să trag cîteva con-

cluzii cu caracter sociologic. Sînt vreo opt legi sociologice pe care le-am formulat pe baza constatărilor timp de 16 ani în Munții Apuseni.

Au fost niște cercetări din inițiativă proprie, nesusținute de nimeni. După dizolvarea Serviciului Social al lui Gusti, am fost repartizat la Ministerul de Interne, cînd era ministru Armand Călinescu. Acesta mi-a dat o delegație onorifică de Inspector general pentru studii în Munții Apuseni.

Cînd ați început să luați cunoștință de operele sociologice?

— Eu, foarte de vreme, încă de cînd am fost student la Viena, am făcut cunoștință cu capodoperele scrierilor sociologice. Am citit cărțile apărute sub auspiciile Institutului Internațional de Sociologie. L-am citit și pe Lester Ward și anume *Sociologia pură* și *Sociologia dinamică* și l-am comentat într-un articol de fond în revista „Societatea de mîine".

Dacă vreți să vă mai referiți la perioada petrecută ca student la Viena?

— Da, da, atunci am avut vreme doi ani de zile și am cunoscut cu adevărat scrierile sociologice, pe care nu le găseam în altă parte. Acolo m-am întîlnit și cu Lucian Blaga și discutam cu el care sînt marii sociologi ai vremii. Atunci amîndoi l-am cumpărat pe Barth, *Die Philosophie der Geschichte als Soziologie*.

La Viena ne-am permis, din micul nostru buget, eu și Blaga să-l cumpărăm și pe Masaryk *Russland und Europa* în care el pune problema influenței literaturii ruse asupra literaturii universale ...

Ce școli sociologice considerați că v-au influențat cel mai mult?

— Eu am fost sub influența a două școli sociologice franceze foarte puternice : una individualistă a lui G. Tarde, (am pînă astăzi cele trei volume ale lui de sociologie) și alta colectivistă a lui E. Durkheim ale cărui opere le citesc și astăzi în ambele biblioteci : Biblioteca Academiei și Biblioteca Centrală Universitară. Discipolii lui Durkheim, la 50 de ani de la moartea acestuia, i-au scos textele în trei volume. Aceste trei volume nu se găsesc decît la Biblioteca Academiei, Dincolo, la B.C.U., unde am fost eu director șase ani de zile, este *L'Année Sociologique*. M-am declarat pentru școala colectivistă față de cealaltă a lui Tarde. Durkeim a mers pe alte considerații. În școala lui Durkheim, Ch. Seignobos avea foarte puțină influență. Eu l-am auzit pe Seignobos la Paris. Am foarte mari simpatii pentru Marcel Mauss, îl consider pe Mauss ca cel mai important autor al unui manual de sociologie : *Sociologie și antropologie*.

Marcel Mauss era alsacian. Tot alsacian era și P. Fauconnet pe care l-am studiat la Paris. El era profesor de limba și literatura germană. Cînd am fost la Sorbona și l-am ascultat. Era un om care vorbea, știți cum? Fiecare cuvînt parcă era gravat în marmură, definitiv, îl așeza pentru eternitate acolo. Așa ceva nu mai văzusem, pentru că eram obișnuit cu profesorii vienezi care erau mult mai volubili, mai romantici, mai liberi în exprimare, cum era de exemplu Wurzbach. Acesta era în expunerile lui atît de bogat, încît dacă ar fi stenografiat cursul lui de 60 de minute ar fi ieșit o carte de 200 de pagini, atît era de bogat de nu-l puteai urmări. Fauconnet era alt gen : clasic, limpede precis, clasic. Pînă în ziua de azi admir estetica lui.

Ați și scris în „Societatea de mîine" despre P. Fauconnet.

— Da, m-a influențat foarte mult. Bineînțeles, că l-am citit și pe Gaston Richard. Am citit, cred, toate cărțile mari de sociologie, toate au trecut prin mîna mea, chiar dacă nu le-am putut cumpăra. Am considerat așa : sociologia este știința care te ajută să pătrunzi în inima lucrurilor într-un mod în care nu o poți face nici cu psihologia, nici cu fiziologia. Cred că sociologia este o știință indispensabilă unui publicist, mai ales unui istoriograf. Eu văd o serie de lacune în istoriografia românească pentru că văd că lipsește spiritul sintetic al sociologiei. Eu cred că nici studiile mele n-ar avea ponderea necesară dacă eu nu aș avea de decenii această cultură sociologică, ale cărei începuturi provin din Arad, continuate la Viena, la „Societatea de mîine", pe teren. Eu am spus așa : sînt puțin intimidat de amploarea pe care o ia sociologia ca o știință a societății umane. Ea este o știință așa de vitală, pentru că eu cred că cine îndrăznește să scrie despre evoluția societăților umane nu este autorizat fără ca să aibă o cultură temeinică sociologică.

Care au fost autorii care v-au determinat să desfășurați anchete sociografice?

— Dacă nu m-aș fi întîlnit cu Braun Robert și Arády Victor de la Societatea de Sociologie a lui Iászi n-aș fi fost tentat să mă consacru acestei mișcări monografice. Iar în ceea ce privește literatura franceză, Le Play și Dumont au fost călăuzele mele în cercetarea empirică.

Pe prof. D. Gusti cînd l-aţi întîlnit prima oară? Care au fost relaţiile dv. cu acesta? Ştim că Dimitrie Gusti a fost în colegiul revistei „Societatea de mîine".

— Cînd am înfiinţat „Societatea de mîine" foarte mult am cîntărit lucrurile. Ce voi face? Am avut grije — am un nume mic neînsemnat — totuşi, nu mă pot expune. Adică, să am un eşec parcă nu mă aranja. Atunci, pe lîngă măsurile administrative luate — a durat ani de zile, 1919, 1920, 1921 ... — în '24 am apărut: mai bine să apari cu întîrziere. În perioada asta mă gîndeam aşa. Sub egida cui apare această revistă, pe lîngă mine? Fireşte în locul întîi, Goldiş, în al doilea îmi spunea Goldiş şi de Gusti pe care-l cunoştea, dar el era admirator al lui Zeletin. Goldiş citise cartea acestuia despre originile şi rolul istoric al burgheziei româneşti. Atunci m-am întrebat care este autoritatea în sociologie, pentru că eu începusem deja anchetele în Munţii Apuseni. Pe Gusti l-am cunoscut prin E. Bucuţa. Gusti a venit pe la Braşov cu Bucuţa. La hotel mi s-a dat camera lui Gusti, că pleca, aşa l-am cunoscut. Acelaşi lucru mi s-a întîmplat şi la Făgăraş, unde l-am găsit pe Gusti cu echipa. Cum să vă spun, ne-am întîlnit strașnic în păreri. Da, da, aveam o mulţime de colaboratori la ziarul meu cum erau Bogdazar, Herseni ş.a.

La revista „Societatea de mîine" i-aţi publicat pe Tr. Herseni, pe M. Ralea. Ce alţi sociologi au mai publicat la dv.?

— V. Goldiş, D. Gusti, Ştefan Zeletin, Petre Andrei, Nicolae Petrescu, Al. Claudian ş.a. În legătură cu elevii lui Gusti, am făcut şi gluma aceea: Domnu' Stahl, d-ta faci totdeauna elogiu lui Dimitrie Gusti, d-ta şi Herseni, dar cred că amîndoi sînteţi mai mari decît Gusti şi îi faceţi lui Gusti o reclamă. H.H. Stahl, protesta: Nu! Nu!

L-aţi studiat şi pe C. Dimitrescu-Iaşi?

A fost un om foarte lăudat şi un om foarte combătut. Primul sociolog din România, prima catedră de sociologie au fost la Iaşi, pe urmă Coco Dumitrescu a mai fost ceva: 12 ani nu l-a schimbat nici un guvern din calitatea lui de conducător la Biblioteca Centrală Universitară, unde cu am ajuns director. Era un înaintaş al meu. L-am citit în întregime şi am ţinut conferinţe la Bucureşti şi la Iaşi despre el.

Am văzut că aveţi pe birou ultima lucrare a lui Tr. Herseni „Sociologie. Teoria generală a vieţii sociale" (1982). *L-aţi publicat ca debutant, şi acum dv. îi citiţi Tratatul. Ce amintiri îi păstraţi?*

— Herseni a scris la „Societatea de mîine" nişte articole extraordinar de frumoase şi în spiritul revistei: foarte interesant şi foarte documentat. Asta s-a întîmplat pînă s-a ivit între el şi Sudeţeanu o rivalitate, în legătură cu ocuparea Catedrei de sociologie de la Cluj. Sudeţeanu pleda pentru stînga şi Herseni, dezorientat, a făcut marea greşeală de a se deplasa spre mişcarea de dreapta. Fireşte că nu mai era acelaşi Herseni. Am avut o discuţie cu Miron Constantinescu, pe chestia lui. Acest Herseni — mi-a spus Miron Constantinescu — nu te supăra, dar iau atitudine împotriva lui pentru că el trebuia să-şi facă un fel de autocritică. Îl acceptam dacă îşi făcea autocritica şi renega acea perioadă vulnerabilă. Cînd i-a apărut cartea, *Tratatul de sociologie* m-am bucurat pentru că dovedeşte o foarte vastă cultură, trece în revistă pe toţi ginditorii sociologiei din lume. M-am bucurat pentru că eu sînt acela care am contribuit la cultura lui, ajutîndu-l să obţină bursa în Germania.

Care a fost influenţa cercetărilor sociografice pe care le-aţi făcut asupra situaţiei concrete din zonele studiate?

— E o întrebare foarte grea, pentru că începutul meu a fost destul de modest, însă am reuşit să am un grup de oameni devotaţi, aproape exclusiv acestor cercetări. Eu îmi dau seama că fără a cunoaşte stările sociale scriu degeaba!

În anchetele pe care le făceaţi, cum procedaţi?

— Aveam un chestionar tipărit, foarte amănunţit, care servea exclusiv anchetatorului. Eu m-am ghidat după o problemă esenţială. Mi-am spus că voi greşi dacă nu mă voi ghida după anume criterii. Criteriul meu principal, ştiţi care a fost? Bugetele de familie. Pe care le-am utilizat în toate anchetele, în toate locurile. Căutăm statistica la primărie, la preţuri. Băgam de seamă că bugetul de familie nu satisfăcea nevoile de familie. Atunci rămînea acasă soţia cu copiii şi omul pleca, pleca cu lunile — aşa-numitul proletariat forestier, minier şi agricol. Nu-şi găseau oamenii mijloace de existenţă locală, luau drumul „holoangerilor" — Handlager — adică, luai uneltele cu tine şi plecai în lume. Prin sate numai de ei dădeam. Veneau şi prin părţile Banatului. O! erau unii foarte deştepţi, ţărani din ăştia care veneau cu coasa sau uneltele de dres butoaie! Făceau lucru de meseriaşi. Fiecare casă avea o hodorogită de putină. Aştia veneau şi îşi cîştigau existenţa. Am dat de ei, acolo, pe Bega. Am stat printre

ci și am văzut cum lucrează. I-am văzut cum sînt organizați. Ei nu trimiteau banii ciștigați cu poșta la soții, ci trimiteau un delegat cu scrisori, cu banii. Soțiile acasă cumpărau un loc de casă, ș.a.m.d. Dacă nu trăiești printre ei nu poți să știi nimic. Eu sînt uimit de frazeologia goală care se întrebuințează în unele lucrări de sociologie. Se scrie foarte frumos, dar parcă greutatea se pune numai pe stil elegant și frumos, împrumutat din nu știu ce lecturi de undeva, dar lipsește autohtonismul, care este vina centrală a unui scris. Scriu de fapt pentru o societate care are nevoie de cutare și cutare lucru. Încă societatea românească nu este la nivelul la care ar trebui să fie. Eu am dat o luptă cumplită, cu mijloacele pe care le-am avut, ca și Papiu Ilarian pe vremea lui cu bursele, pentru ca să dezvoltăm o intelectualitate care să întruchipeze aspirațiile mulțimii. Pentru cine scrii? Pentru o societate care are nevoi concrete. Nu?!

Ați spus undeva, invocînd un poet englez, că sînteți o parte din ceea ce ați văzut.

— Perfect. Da. Și Coșbuc a spus: sînt o parte din neamul meu! Și doamne, fulgeră-mi, închide-mi gura dacă nu voi fi!

Cum lucrați efectiv pe teren?

— O luam pe Arieșul mic, sat de sat pînă la Vidra lui Iancu. Am caietele mele de însemnări, am 20 000 de pagini de însemnări. Bucuța și Gusti au savurat foarte mult însemnările mele despre moți.

De obicei, aveam în fiecare parte o consultare prealabilă publicării, cu un grup de intelectuali, fie la liceu, fie la primărie. De pildă, așa am avut în Vașcău și Beiuș și în Arad. La Arad, ce s-a întîmplat, am venit cu cercetările mele de acolo, am ținut conferința la primăria orașului și a prezidat Goldiș care a comentat cercetările, m-a lăudat. Astfel prin expunerile mele verificam rezultatele cercetărilor. Publicam numai după expunerile publice și consultările pe care le aveam înainte. Așa am ținut adunări la Alba Iulia, la Deva. Veneau intelectuali din partea locului, își spuneau părerea pentru ca să nu greșesc.

Spre deosebire de școala lui D. Gusti, dv. nu ați făcut monografii de sate, ci ați abordat problemele cu care se confruntau anumite regiuni ale țării, spre exemplu subdezvoltarea în Munții Apuseni. Ce v-a reținut să faceți monografii de sate?

— Eu nu mi-am putut îngădui o mișcare amplă de monografie de sate cum a făcut Institutul Social care avea mijloace, ci eu m-am gîndit la soluții practice ale zonelor subdezvoltate. Pe tema aceasta am avut și satisfacții, dar și opoziții. Satisfacții, pentru că foarte mulți intelectuali, conducători de județe au căutat să îmbunătățească stările, și primari și intelectuali au înțeles să se ocupe de aceste chestiuni, dovadă că au și răspuns cu articole. Am avut însă și opoziții foarte crunte.

Spuneți într-o lucrare a dv. dacă nu ne înșelăm, în *Satele răslețe din România (1939)*, că „Legiferomania este o boală incurabilă a guvernanților. Să ne cunoaștem întîiu în mod cinstit țara". S-a îndreptat ceva în urma cunoașterii oneste pe care dv. ați profesat-o?

— Am putut să influențez Asociațiunea prin conferința mea din 1935, prezidată de Iuliu Hațieganu și de Duică, să creez o atmosferă foarte vastă. Dacă citiți în cartea mea ecoul acestei conferințe rămîneți convinși.

Într-adevăr pentru înființarea „căminelor școlare", pentru proiectul susținut de dv. s-au pronunțat mulți oameni de știință ai timpului: prof. C. Rădulescu-Motru, dr. I. Hațieganu, biologul Dan Rădulescu, dr. Ioan Matei, sociologul T. Herseni, pedagogul Onisifor Ghibu, etnograful Ion Chelcea, dr. Lazăr Chirilă, geologul Victor Stanciu ș.a.

— Dar nu numai atît: în satul meu, Poiana Mărului s-au organizat mese cu mîncăruri calde pentru copii care veneau de la mari distanțe la școală. La fel, învățătorul Chirilă din satul Ponorel de lîngă Vidra lui Iancu, a înființat un cămin școlar. Tura, directorul liceului „Barit" din Blaj a scris un articol înflăcărat despre inițiativa înființării „Căminelor școlare". La fel sibienii în „Telegraful român" și alții.

Ați avut, așadar, curajul să denunțați anumite stări de lucruri din trecut și satisfacția de a vedea împlinite unele din ideile pentru care ați militat.

— Sociologul trebuie să aibă curajul ziaristului de la marile cotidiene ale lumii care are misiuni să facă anchete în străinătate, și de multe ori, anchete neplăcute. Ziaristului nu-i pasă de neplăcerile pe care le poate avea fiind considerat „persona non grata", pentru că el are unde se întoarce. Ziarul îi asigură existența, îl trimite în altă parte. După mine, cred eu, sociologul dacă este un om onest și incoruptibil ca un ziarist, ca un ziarist de la marile gazete, cred că-și îndeplinește o misiune superbă.

Sociologul care s-a contopit cu interesele poporului său nu poate fi niciodată „persona non grata" în patria lui.

— Așa e. Uitați : *cînd am împlinit 90 de ani, Consiliul de conducere al Uniunii Scriitorilor* s-a pronunțat în unanimitate pentru premiul acordat mie, un fel de diplomă. E o satisfacție. Alte satisfacții ce mai pot avea, decît asta morală ! Cu asta am biruit toate piedicile, cu trecerea morală. Am avut o trecere morală imensă. Că m-am și întrebat : cum a avut lumea încredere în mine ? Eu cred că am o greutate cu cuvîntul meu pentru că l-am cinstit. Cuvîntul meu a fost cinstit, onest și convingerea mea a fost dreaptă și susținută pînă în pînzele albe, indiferent de mizeriile pe care le ai, dificultăți și de opoziții. La urmă totuși învinge această convingere a ta, *tare, puternică, cinstită, dreaptă, indiferent de celelalte greutăți. Nu ne putem gîndi numai la* starea materială, la ce vei păți, ci te gîndești puțin înainte. De aia vă spun eu părerea mea, în definitiv ca sociolog este asta : progresul va birui mentalitățile restrînse, sectare, înguste, închise, și va face ca puterea de cunoaștere să biruie, puterea adevărului, pentru că noi toți luptăm pentru biruința adevărului. Legile progresului nu cunosc înfrîngeri. Important este să nu fi buchinist, covîrșit de faptele mărunțe, ci să scoți din ele esența.

Stimate tov. Ion Clopoțel, vă mulțumim pentru discuția avută, pentru izvorul acesta de cuget și simțire pe care l-ați revărsat asupra noastră.

Interviu realizat de
Septimiu Chelcea și *Iancu Filipescu*